

Predovšetkým si všimnime, – pokračoval sprievodca našich cestujúcich, nesmierne sumy peňazí, ktoré vynakladajú mnohí páni na svoje rúcha. Koľko stoja len samy manželkine šaty, pokrývky hlavy, plášte, čipkové sukne a všetko ostatné, čo nemá vo vlastnom materinskom jazyku ani mená!

Spytujem sa iba, z čoho platia všetky tieto útraty.

(Sprievodca oboznamuje Reného so životom šľachty)

Forma

Autor vyniká v satire, niektoré humorné časti vyznievajú ako ucelené anekdoty: *Ktorémusi svätcovi ušlo sa toľko chvály a zvelebovania, že v celom nebi neostalo preňho vhodné miesto, čo náramne zdesilo aj samého kazateľa, až vykrikol:*

„Kam ho teda postavím, kam ho dám?“

Nedaleko Van Stiphouta i Reného stál akýsi človek v kúte pri dverách. Keď sa užasnutý kazateľ odmlčal, akoby čakal odpoveď, onen človek sa najprv okolo seba poobzeral a nato dosť hlasne povedal:

„Ak naozaj nieto pre neho nijakého miesta, ja mu teda prepustím toto svoje,“ pritom sa vytiahol z kúta a vyšiel von.

Vo viacerých kapitolách sa spája próza s poéziou, vyniká hlavne báseň o láske, je veľmi vrúcna a presvedčivá, ak si uvedomíme, že ju písal kňaz:

(Úryvok, vybrané strofy sú z kapitoly Muftiho lekár prezradí Hadixin vzťah k Renému a oboch odsúdia na smrť.)

Pozriže len vôkol seba, všetko živé

spája jedna túha:

nájsť si družku, druha.

Len ty chladná odporuješ tejto sile.

Ak si dobre všimneš tvorstvo zeme našskej –

divú zver a vtáky,

vôd život storaký,

spoznáš, že celý svet oddáva sa láske.

Zalúb si jedného, jak len srdce môže,

veď nič krajšie nenie,

než je srdc spojenie,

ani väčšej slasti nad lásky rozkoše.

Použitá literatúra: Bajza, J. I.: *Príhody a skúsenosti mladíka Reného*, transformácia J. R. Nižňanského. Bratislava: Tatran, 1976.

LAKOMEC

Autor sa vysmieva ľudskej vlastnosti – lakomstvu, ktoré deformuje charakter človeka, ničí vzťahy medzi rodinnými príslušníkmi. Postava úžerníka bola veľmi častá v dramatickej i prozaickej literatúre. Molièrov úžerník je natoľko skúpy, že obmedzuje seba samého i svoje deti a služobníctvo. Čím je bohatší, tým chudobnejšie sa v jeho dome žije, aby nikto nemal ani podozrenie, že má nejaký majetok. Klasicistické dielo spracúva antický námiet.

Klasicizmus (z lat. classicus – vynikajúci, prvotriedny) je literárny smer zo 17. a 18. stor., ktorý napodobňoval formy antického umenia, riadil sa podľa prísnych estetických pravidiel a noriem. Žánre sa delili na **vysoké** (napr. óda, epos, tragédia) a **nízke** (bájka, satira, komédia a próza ako celok). Lyricko-epická poézia či tragikomédia, či iné „kombinované“ žánre neboli povolené.

Vo vysokých žánroch vystupovali králi, šľachta – neurodzené postavy sa mohli nachádzať len v nízkych žánroch.

Klasicizmus vychádzal z filozofie **racionalizmu**, **osvietenectva** a **ideálov feudálneho absolutizmu**, ktorý považovali za absolútne dokonalý spoločenský poriadok. Podobne ako v renesancii autori považovali antické umenie za ideál umenia. Krásne mohlo byť len to, čo bolo **pravdivé**, uprednostňovali **rozum** pred citom, spoločenské, až štátne pred osobným, povinnosti pred láskou (hlavne v tragédii). Napodobňovali prírodu, pri povahokresbe vytvárali nie individuality, ale nadčasové, všade sa vyskytujúce charaktery človeka, nie typy závislé na prostredí a spoločenských podmienkach ako v realizme (skupáň, pokrytec).

Teoretik klasicizmu Nicolas Boileau-Despréaux v diele *Básnické umenie* formuluje tieto požiadavky: **harmonická súmernosť**, **jasnosť a logika**, **jednoduchý dej** bez odbočení, **presnosť jazykového vyjadrenia** a **dodržanie čistoty žánru**.

Pri dramatickej tvorbe bola bezpodmienečnou požiadavka jednoty deja, miesta a času. Jednotlivé dejstvá sa hrajú na tej istej scéne, všetko sa odohráva v ten istý deň, dej nesleduje epizódne príbehy.

Dielo *Lakomec* patrí k nižším žánrom, je to komédia, využíva ostrú satiru.

Zachováva **jednotu miesta, času a deja** – odohráva sa v dome Harpagona v priebehu jedného dňa. Dielo nie je vo veršoch.

Autor: MOLIÈRE, vlastným menom Jean-Baptiste Poquelin (1622–1673), získal právnické vzdelanie, pôsobil ako herec, riaditeľ

divadla, ktoré založil s hereckou rodinou Béjartovcov. Viackrát mal zákaz účinkovať, ale mal aj možnosť organizovať predstavenia pre kráľovskú rodinu. Pri predstavení Zdravý nemocný, kde hral hlavnú úlohu, mu prišlo nevoľno a o chvíľu zomrel. V *Comédie française* je vystavené kreslo, v ktorom naposledy na scéne sedel. Patrí do francúzskej klasicistickej literatúry. Napísal vyše 30 hier, v slovenskom preklade máme 16 hier a sú inscenované takmer bez prestávky.

■ **Útvar:** charakterová komédia v próze.

■ **Kompozícia:** Komédia v 5 dejstvách vytvára univerzálny ľudský charakter, ktorý je doplnený dobovými prvkami.

Zápletka nie je dôležitá, v popredí je pohľad na lakomca zo všetkých strán. Rozuzlenie je nečakané, prekvapujúce (Anzelm je stratený otec Valéra, Mariana je Valérova sestra a Anzelmove dcéra).

Molière využíva zámenu postáv – Valér sa vydáva za sluhu, Anzelm je neapolský šľachtic.

Autor zaplnil komédiu osobitnými postavičkami sluhov, ktorí sú verne na strane svojho pána a svojim konaním práve oni posúvajú dej dopredu (Šidlo – Valérov sluha, Frozína – dohadzovačka).

■ **Dejová línia:** V dome Harpagona sa ťažko žije, deti sa nemôžu priznať k svojim láskam, a preto Valér, Elizin milý, sa zamestnal v Harpagonovom dome ako sluha. Elize sa jej brat Kleant zdôverí, že miluje mladé dievča Marianu, otcovi to však nemôže povedať. Aj tak mu vyčíta, že mŕňa veľa peňazí na oblečenie a podozrieva ho, že okráda vlastného otca. Ani Kleant netuší, že peniaze, ktoré si požičiava od neznámeho úžerníka cez sprostredkovateľa, sú peniaze jeho vlastného otca. Otec je najhorším úžerníkom v celom meste. Starý Harpagon chce prísť k ďalším peniazom a rozhodne sa, že sa ožení s mladým dievčaťom kvôli jej venu. Netuší, že je to milované dievča jeho vlastného syna Kleanta. Kleantovi vyhliadol „partiu“ – má si vziať bohatú vdovu. Dcéry by sa šikovne zbavil tak, že by ju vydal za postaršieho pána Anzelma.

Všetko sa skomplikuje, keď do Harpagonovho domu príde Mariana s dohadzovačkou Frozínou a neskôr pán Anzelm. Mariana spozná v Kleantovi svojho milého, Valérov sluha Šidlo nájde v záhrade Harpagonovu truhličku s peniazmi a v tú chvíľu otca nebude zaujímať osud

detí, ale strata truhličky. Objavy pokračujú: Anzelm vo Valérovi spoznáva strateného syna a v Mariane svoju dcéru. Harpagon dostane svoju truhličku, syn a dcéra môžu mať svadbu so svojimi milovanými a navyše svadbu zaplatí bohatý pán Anzelm. Všetko sa vyrieši a starý skupán a úžerník je potrestaný len strachom o svoju truhličku s dukátmi.

Postavy

Harpagon (skupán) – je päťdesiatšesťročný vdovec, otec Kleanta a Elizy. Krajné skupánstvo ho tak zdeformovalo, že okrem peňazí nevidí nič. Nedopraje ani sebe, ani deťom. Domáci pán kradne ovos vlastným koňom, takže sú vychudnuté a slabé. Žije v neustálom strachu zo straty peňazí, je úžerníkom. Kleant musí hrať o peniaze, aby si mohol kúpiť oblečenie. Sluhovia sú viac hladní ako sýti. Eliza ho ešte rešpektuje, ale Kleant sa snaží obísť otcove príkazy a zákazy. Dôveruje „sluhovi“ Valérovi, lebo mu neustále lichotí a poklonkuje, ale Jakuba (kuchár a kočiš v jednej osobe) potrestá, keď mu povie pravdu. Chce sa oženiť s mladým dievčaťom Marianou a žiada aj veno. Vzťah k peniazom robí z neho otrocka, stále sa obáva, že sa ľudia dozvedia, aký je boháč. Keď mu zmizne truhlička, takmer stráca rozum, nazýva peniaze svojimi priateľmi. Súhlasí so sobášmi svojich detí, len keď má svoju truhličku a nemusí financovať náklady.

Valér, šľachtic z Neapola, zachráni Elizu pred utopením, zaľúbi sa do nej a vnikne do domu Harpagona ako sluha. Bystrý stratég, rozohráva hru tak, aby nakoniec Harpagonovi prešli cez rozum. Anzelm v ňom nachádza svojho syna.

Kleant – súper s otcom, nechce sa dať celkom spútať nezmyselným životom tejto rodiny. Hrá hazardné hry, chce si požičať peniaze za veľmi vysoký úrok a zistí, že sprostredkovateľ zariadil pôžičku u najväčšieho úžerníka – jeho otca. Miluje dievča Marianu. Je šľachetný, chcel by pomôcť aj jej matke, obe totiž žijú v chudobe. Verný sluha Šidlo ukradne Harpagonov poklad, a tým vznikne nová situácia v rodine.

Eliza, dcéra Harpagona, je krásna, nesmelá, milujúca Valéra.

Frozína, parížska dohadzovačka, majsterka v lichôtkach a znalkyňa ľudí. Keď zistí, že Mariana miluje Kleanta, radšej chce pomôcť mladým ľuďom. Ani jej sa nepodarí od skupána vytiahnuť peniaze.

Dej a ukážky

I. dejstvo

Valér pracuje ako sluha v dome Harpagona, aby mohol byť blízko pri milovanej Elize. Prišiel na to, čo platí na Harpagona:

Robím v tom úžasné pokroky a prichádzam na to, že najlepším receptom, ako si získať ľudí, je vystatovať sa pred nimi ich vlastnými záľubami, prikyvovať ich zásadám, okiadať ich slabosti a tliekať im na všetko, čo robia.

Kleant sa sestre Elize zdôverí, že miluje chudobné dievča Marianu, obdivuje jej dobrotu a lásku, s ktorou sa stará o svoju matku. Harpagon má oči len pre svoje peniaze, nevie, čím žijú jeho deti. Podozrieva každého – i Kleantovho sluhu, prešibaného Šidla:

ŠIDLO: Doparoma, ako by vás mohol niekto oškľbať? Ste stará hus na šklbanie! Veď všetko zamykáte a vo dne v noci strážite.

HARPAGON: Zamykám, čo za dobré uznám, a strážim, ako sa mi páči. Či sa to okolo mňa nehemží špiclami, ktorí len tak jastria, čo robím? (Pre seba.) Celý sa trasím, či nebudaj, nezaľnuchal niečo o mojich peniazoch. (Nahlas.) Azda len nie si z tých, čo by hneď rozchýrili, že mám doma ukryté peniaze?

ŠIDLO: Vy máte ukryté peniaze?

HARPAGON: Odroň, to nevrávim. (Pre seba.) Z kože vyletím! (Nahlas.) Len sa spytujem, či by si zo zlomyseľnosti neroztrúbil, že mám peniaze.

Šidlo: Pche, čo nás po tom, či ich máte, alebo nemáte. Pre nás je to peši alebo za vozom.

HARPAGON: Hľa, aký mudrlant! jednu ti liznem a hneď budeš vyliečený z toho mudráčenia. Opakujem, ber sa preč!

ŠIDLO: Dobre, idem.

HARPAGON: Počkaj, nevzal si mi dačo?

ŠIDLO: Čo by som vám vzal?

HARPAGON: Poď sem, nech sa presvedčím. Ukáž ruky!

ŠIDLO: Prosím.

HARPAGON: Druhé.

ŠIDLO: Druhé?

HARPAGON: Áno.

ŠIDLO: Prosím!

Syna Kleanta obviňuje, že ho okráda, lebo sa pekne oblieka. Svojim deťom oznámi, že sa chce oženit a ich sa zbaví tiež: Kleant si vezme istú vdovu a Eliza postaršieho pána Anzelma. Reakcia detí je búrlivá, ale on má na starosti len bezpečnosť svojich peňazí.

II. dejstvo

Kleant sa rozhodne požičať si peniaze na veľmi vysoký úrok. Vysvitne, že neľudské podmienky úveru dáva jeho vlastný otec cez sprostredkovateľa pôžičky. Otec je nahnevany, že si syn požičiava a začne ho podozrievať, syn sa hanbí, že otec prekonáva najväčších úžerníkov. Frozína a Šidlo sa rozprávajú o skupánstve Harpagona a **Šidlo** ho takto charakterizuje:

A slovo d a t' je mu také odporne, že keď sa chce zahroziť, nepovie ja ti dám!, ale ja ti požičiam!

Frozína vyvracia obavy Harpagona, že je už starý pre také mladé dievča, tvrdí, že pre Marianu muž nie je mužom, ak nemá aspoň 56 rokov:

FROZÍNA: Verím. Taká otrava, tí zelenáci! A ešte ich milovať! Mala by sa žena na čo lakomiť! Na takých vyperených sopliakov, na také vyfintené čuridlá! Raz nechápem, čo sa na nich môže páčiť.

HARPAGON: Ani ja. A neviem si vysvetliť, že sa nájdú ženy, ktoré za nimi tak šalejú.

FROZÍNA: Na to treba mať o koliesko menej. Či môže človek so zdravým rozumom ľúbiť mladosť? Sú títo plavovlasí fičúri vôbec chlapi? A môže si žena zviazať život s takými opicami?

HARPAGON: To hovorím dennodenne. Mlieko to má na brade, pod nosom tri chlpy, čo trčia ako kocúrovi fúzy, parochňu sťa z kúdele, plundry plantavé a košeľu na pupku vydutú ako na utopencovi.

FROZÍNA: Zato mužský ako vy, to je celkom iná figúra! Tomu sa povie: chlap! Radosť pozrieť! Kto si chce podmaniť ženské srdcia, takto musí byť urastený a obľechený.

HARPAGON: Vidím sa tí?

Frozína: Že či! Ste na zjedenie. Tvár ani čoby namaľoval. Zvrtnite sa trochu, prosím. Lepšie to ani nemôže byť. A teraz sa trochu prejdite! Ťaj, to je telo! Uraštené, nenútené, patrične štíhle a bez najmenšieho neduhu.

HARPAGON: Väčšie neduhy ma, chvalabohu, netrápia. Iba kašeľ čo ma zavše pochytí.

FROZÍNA: To je nič. Ten kašeľ vám pristane, jedna radosť! Kašlete veľmi chutne.

III. dejstvo

Večer má prísť na hostinu snúbenica Mariana, robia sa „prípravy“. Harpagon dáva sluhom inštrukcie, ako majú stáť, aby nebolo vidno flaky a diery na šatách. Dáva príkazy sluhovi Jakubovi, Valér sa tvári, že je Harpagonovým stúpencom:

KLEANT: *Nebudeš mať príčinu na ponosy, uvidíš.*

HARPAGON: *Urobíš múdro. Valér, pod' a pomôž mi trochu. Tak, Jakub, pod' bližšie, teba som si nechal na koniec.*

JAKUB: *Chcete sa, pán Harpagon, zhovárať so svojim kočišom alebo so svojim kuchárom? Lebo ja som i jedno i druhé.*

HARPAGON: *Aj s jedným, aj s druhým.*

JAKUB: *Ale s ktorým najprv?*

HARPAGON: *S kuchárom.*

JAKUB: *Ráčte teda chvíľku počkať. (Vyzlečie si kočišskú blúzu a zjaví sa v kuchárskom oblečení.)*

HARPAGON: *Doparoma, akú to stváraš komédiu?*

JAKUB: *Nech sa páči hovoriť.*

HARPAGON: *Jakub, sľúbil som, že dnes večer pozvem hostí na večeru.*

JAKUB: *Hotový zázrak!*

HARPAGON: *Povedz, prichystáš dobrú hostinu?*

JAKUB: *Prečo nie, ak dáte hodne peňazí!*

HARPAGON: *Ba kiego zrádnika! Večne len peniaze! Tito ľudia ani čoby nevedeli povedať nič iné, iba peniaze, peniaze, peniaze! Na jazyku majú len jediné slovo: peniaze. Vždy len melú: peniaze. Večne vyhúdajú tú istú pesničku: peniaze.*

VALÉR: *Jakživ som nepočul bezočivejšiu odpoveď. Akýže to zázrak pripraviť dobrú hostinu za hodne peňazí! To je hračka pre deti. Niet takého trkvasa, ktorý by to nevedel. Ak je kuchár na voľačo súci, prichystá hostinu za málo peňazí.*

Mariana prichádza s Frozínou a v synovi svojho ženicha spoznáva milovaného Kleanta.

IV. dejstvo

Harpagon nastraží synovi pascu. Tvrdí, že je starý pre Marianu a bude rád, keď si ju vezme Kleant. Ten neopatrne vyjaví, že Marianu i jej matku pozná, a otec mu vynadá, že mu „lezie do kapusty“. Situácia je takmer neriešiteľná, ale Šidlo po dlhom snažení objaví v záhrade zakopanú truhličku s pokladom pána Harpagona.

ŠIDLO (*vychádza zo záhrady s truhličkou v rukách*): *Ako dobre, mladý pán, že vás*

stretávam. Podte rýchlo so mnou.

KLEANT: *Čo sa robí?*

ŠIDLO: *Podte, hovorím vám. Už to máme v suchu.*

KLEANT: *Čo, ako?*

ŠIDLO: *Toto potrebujete.*

KLEANT: *Čo?*

ŠIDLO: *Celý deň som za tým sledil.*

KLEANT: *Čo je to?*

ŠIDLO: *Poklad vášho otca. Konečne som ho dostal.*

KLEANT: *Ako sa ti to podarilo?*

ŠIDLO: *Všetko sa dozviete, ale teraz rýchlo preč! Už ho počujem kričať.*

V. dejstvo

Krádež vyšetruje privolaný komisár a Harpagon žiada, „aby ste zatkli celé mesto aj s predmestiami“.

Do domu prichádza pán Anzelm, Valérova úloha končí. Prizná sa, že miluje Elizu a pochádza z Neapola. V Paríži hľadá svojho otca, ktorý si myslí, že jeho dieťa pri stroskotaní lode zahynulo. Vysvitne, že Anzelm je Don Thomas d'Al-burcy, Valér je jeho syn a Mariana jeho dcéra. Všetko sa neočakávane vyrieši. Harpagon sa snaží „neškodovať“ do poslednej chvíle:

HARPAGON: *Sľubujete, že vystrojíte obe svadby na svoje trovy.*

ANZELM: *Áno, sľubujeme, ste spokojný?*

HARPAGON: *Dobre, ale na veselie mi musíte dať ušiť nový oblek.*

ANZELM: *Nedbám. Ale teraz sa už oddajme radosti, ktorú nám pripravil tento šťastný deň.*

Všetci idú za Marianinou matkou, len Harpagon sa ponáhľa „za svojou milovanou truhličkou“.

Forma

Autor využíva všetky druhy humoru:

- situačný (takmer fraška), napr. Jakub v dvoch podobách: kuchár – kočiš;
- slovný humor, využívajúci hyperbolu (nadsádzku), napr. Frozína lichotí zjavu Harpagona.